

بسم الله الرحمن الرحيم

تدبر در قرآن

سوره مبارکه مدثر

استاد ضرابی

جلسه دوازدهم ۱۴۰۳/۲/۱۴

آیات شریفه: «كَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرٌ» (۵۴) فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ (۵۵) وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ النَّفْوِ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ (۵۶). چنین نیست که آنها می گویند آن قرآن يك تذکر و یادآوری است (۵۴) هر کس بخواهد از آن پند می گیرد (۵۵) و هیچ کس پند نمی گیرد مگر اینکه خدا بخواهد او اهل تقوا و اهل آمرزش است (۵۶)»

برگزیدگان ذکر و یاد حق (جَلَّتْ عَظَمَتُهُ) !!!

«كَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرٌ» انسان یا جاهل است یا خواب یا خود را به خواب زده یا اینکه با وجود آگاهی و بیداری، عامدانه دشمنی می کند. تذکر برای آنهایی است که آگاه و مؤمن اند ولی در خواب و غفلت به سر می برند اما می خواهند که بیدار شوند، (فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ) و چنانچه قرآن می فرماید: «وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ» (ذاریات/۵۵) «و تذکر و پند ده که پند و تذکر مؤمنان را سود می بخشد.» تذکر برای این گروه مفید واقع می شود.

هر چند پیر و خسته دل و ناتوان شدم هر گه یاد روی تو کردم جوان شدم

اما چه کسانی خواستار بیداری و مستحق آن هستند؟ این خواست سرنوشت ساز تحقق نمی یابد مگر خدا بخواهد (وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ) و اینکه خداوند خود را با صفت اهل تقوا و معرفت، معرفی می کند، (هُوَ أَهْلُ النَّفْوِ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) یعنی می خواهد به بندگان ملاک و حکمت خواست خود را در برگزیدن برای بیداری و تذکر، نشان دهد و دیگر آن که راه برخورداری از نعمت و سعادت را به همگان بنماید؛ (یعنی اهل تقوا و مغفرت بودن). تقوا، همان عمل به اوامر و پرهیز از نواهی حق در زبان دین و لسان قرآن است که، مهم ترین وسیله در سیر و سلوک معنوی و حیات طیبیه ای است که هدف آفرینش و تقرّب به حضرت دوست معرفی شده است.

به از پرهیزگاری زیوری نیست چو اشک دردمندان، گوهری نیست

امام خمینی (ره) می فرماید: بدون تقوا رسیدن به هیچ مقامی امکان ندارد؛ زیرا تا زمانی که نفس آلوده به چرک محرمات و گناهان است و تا مادامی که تابع هوس ها و لذت های نفسانی است و شیرینی آن در کام اوست، اولین مقام کمالات معنوی برای او رخ نداده است (چهل حدیث، ص ۲۰۶) عام نادان پریشان روزگار

کان به نابینایی از راه افتاد وین دو چشمش بود و در چاه افتاد

اگر بخواهیم برخی از آثار و برکات تقوا را ذکر کنیم می توانیم بگوییم:

تشخیص حق از باطل: در قرآن کریم می خوانیم: «إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا» (انفال/ ۲۹) اگر تقوا بورزید، خداوند توان فرق نهادن بین حق و باطل را نصیب شما می کند.»

در مقابل حضرت امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «عقل آدمی در میان کشاکش هوای نفس و شهوت از میان می‌رود». (فرید تنکابنی، الحدیث، ج ۲، ص ۳۱۵)

جمال یار ندارد حجاب و پرده ولی غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

بهره‌مندی از تعالیم الهی: در قرآن کریم می‌خوانیم: «إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ» (یونس/۶) همانا در آمد و شد روز و شب و آنچه خداوند در آسمان‌ها و زمین آفریده، نشانه‌هایی برای اهل تقوا است.»

حضرت امام صادق (ع) می‌فرماید: علم تنها آموختن نیست بلکه آن نوری است که خداوند در دل آن کسی که می‌خواهد هدایتش کند قرار می‌دهد. (بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۲۵)

لذا اساتید بزرگ، تصفیه نفس و اخلاص را برای تحصیل علوم و معارف ضروری می‌شمارند چرا که پارسایی و دوری از محرّمات است که نفس را صفا می‌دهد و از پلیدی‌ها می‌رهاند و او را با عالم بالا مرتبط می‌سازد و لایق تعلیم الهی می‌گرداند. (چهل حدیث، ص ۳۷۳)

بهره‌مندی از روزی و برکات آسمان و زمین: قرآن کریم می‌فرماید: «لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْفُرَى ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ» (اعراف/۹۶) اگر مردم هر منطقه ایمان آورده تقوا بورزند، درهای برکات آسمان و زمین را بر آنان می‌گشاییم.» دیگر اینکه تقوای مالی و اقتصادی مایه طهارت و برکت روزی است؛ «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ» (توبه/۱۰۳) از اموال آنها به عنوان زکات بر گیر تا پاکیزه گردند.» همانطور که کسب مال از راه حرام عامل بی‌برکتی و اعلام جنگ با حضرت حق شمرده شده است: «يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ» (بقره/۲۷۶) خداوند مال ربوی را نابود می‌کند و صدقه (مال مزگی) را افزایش می‌دهد»

قبولی اعمال نزد خداوند: خدای سبحان می‌فرماید: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» (مائده/۲۷) جز این نیست که خداوند فقط اعمال اهل تقوا را می‌پذیرد.» و می‌فرماید: «إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ» (فاطر/۱۰) سخن پاک است که به سوی او بالا می‌رود»

نجات از سختی‌ها: خدای مهربان می‌فرماید: «مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا» (طلاق/۲) هر که تقوا بورزد خداوند راه گشایش در سختی‌ها به او عطا می‌کند.» و نیز می‌فرماید: «مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا» (طلاق/۴) هر که تقوا بورزد، خدا کار را بر او آسان می‌گرداند» و نیز فرمود: «إِنْ تَصَبَّرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرَّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا» (آل عمران/۱۲۰) اگر صبر کرده تقوا پیشه کنید، مکر و حيله آنان به شما ضرری نمی‌رساند.» رسول اکرم (ص) فرمود: حتی اگر آسمان‌ها و زمین برای فرد متقی در هم پیچیده شود، خداوند برای او راه گشایش و فرج را می‌نمایاند. (بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۸۵)

بهره‌مندی از هدایت قرآن: خدای متعال درباره قرآن می‌فرماید: «هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» (بقره/۲) قرآن مایه هدایت پرهیزکاران است» و می‌فرماید: «أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ» (بقره/۵) ایشانند که هدایت پروردگارشان شامل حالشان است.»

آمرزش گناهان و رستگاری: خدای مهربان می‌فرماید «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفُرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ» (طلاق/ ۵) هر که تقوای الهی پیشه سازد، گناهان او را ببوشد و بیمارزد» و «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا» (شمس/ ۹) برآستی رستگار شد آنکه نفس خویش را پاک گرداند»، و نیز می‌فرماید «وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (شعراء/ ۹۰) تقوای الهی پیش گیرید باشد که به سعادت برسید.»

پاداش بزرگ اخروی: در قرآن می‌خوانیم: «أُزِلَّتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ» (مریم/ ۸۵) بهشت را به اهل تقوا نزدیک سازند» و فرمود «يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا» (مریم/ ۸۵) روزی که متقین را به سوی خدای رحمان به اجتماع محشور گردانیم» در حقیقت پاداش متقین وصال معشوق حقیقی است؛ «فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ» (قمر/ ۵۵) در جایگاه صدق نزد مالک مقتدر در جایگاهی بس رفیع و منیع به محضر معشوق حقیقی راه می‌یابند.

آثار و برکات بخشش و گذشت !!!

«هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ» گفته شد خداوند خود را با صفت اهل تقوا و مغفرت، معرفی می‌کند، تا انسان ملاک و حکمت خداوند را در برگزیدن بندگان برای بیداری و تذکر، بشناسد (یعنی اهل تقوا و مغفرت بودن). و دیگر آن که راه برخورداری از نعمت و سعادت را به همگان بنماید. پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله علیه و آله و سلم فرمود: «مَنْ يَغْفِرُ اللَّهُ عَنْهُ» (شهاب‌الآخبار، ص ۱۴۳) هر کس عفو و گذشت داشته باشد خدا نیز از او گذشت خواهد نمود. مولی امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمود: «عَجِبْتُ لِمَنْ يَرْجُو فَضْلَ مَنْ فَوْقَهُ كَيْفَ يَحْرُمُ مِنْ دُونِهِ؟!» (فهرست غرر، ص ۳۰۹) تعجب می‌کنم از کسی که به فضل و عنایت (پروردگار) مافوق خود امید دارد چگونه مادون خود را ناامید می‌نماید؟! (و از لغزش او نمی‌گذرد)

اگر پوزش نکو باشد ز کبوتر
نکوتر باشد آمرزش ز مهر

نشانه شخصیت والا: مولی امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمود: «شَيْنَانِ لَا يُورِثُنِ ثَوَابَهُمَا: الْعَفْوُ وَالْعَدْلُ» (فهرست غرر، ص ۲۵۲) دو چیز است که (عظمت) ثواب آن‌ها قابل ارزیابی نیست: یکی عفو و اغماض و دیگری عدل و انصاف. پس اگر کسی از تو عذر خواهی کرد تو نیز عذر او را بپذیر (که نشانه شخصیت والا تو است). «إِقْبَلْ عُذْرَ مَنْ اعْتَذَرَ إِلَيْكَ» (امیرالمؤمنین (ع)، تحف‌العقول، ص ۸۲)

فتوت و بزرگ‌منشی: پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله علیه و آله و سلم فرمود: «مُرُوتُنَا أَهْلُ الْبَيْتِ أَلْعَفْوُ عَمَّنْ ظَلَمْنَا وَ إِعْطَاءُ مَنْ حَرَمْنَا» (تحف‌العقول، ص ۳۷) فتوت و بزرگ‌منشی ما خاندان رسالت عفو و اغماض از کسی است که به ما ظلم کرده و بذل و عطا به کسی است که ما را محروم نموده است. مولی امیرالمؤمنین علیه‌السلام هم می‌فرماید: «عَوْدُ نَفْسِكَ السَّمَاحَ» (دستور معالم‌الحکم، ص ۶۹) نفس خود را به بخشندگی عادت ده.

زشتی عقوبت پس از پوزش طلبیدن: پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله علیه و آله و سلم فرمود: «شَرُّ النَّاسِ مَنْ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَلَا يُقِيلُ الْعَثْرَةَ» (بحار، ج ۷۷، ص ۶۶) بدترین مردم کسی است که خطای دیگران را نمی‌بخشد و از لغزش آن‌ها نمی‌گذرد. مولی امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمود: «مَا أَقْبَحَ الْعُقُوبَةِ مَعَ الْإِعْتَادَارِ» (فهرست غرر، ص ۲۴۱) چقدر زشت و ناروا است که انسان، گنهکاری را که از او پوزش می‌طلبد، عقوبت نماید. و نیز فرمود: «مَعَاجِلَةُ الْإِنْتِقَامِ مِنْ شَيْمِ اللَّئَامِ» (فهرست غرر، ص ۳۹۶) عجله و شتاب در انتقام گرفتن، روش مردمان فرومایه است. در فرمایشی دیگر آورده است: «قَلَّةٌ الْعَفْوِ أَقْبَحُ الْعُيُوبِ وَالْأَسْرُءُ إِلَى الْإِنْتِقَامِ أَعْظَمُ الذُّنُوبِ» (فهرست غرر، ص ۲۵۳) زشت‌ترین عیب‌ها کم گذشت‌بودن، و بزرگ‌ترین گناهان عجله در انتقام گرفتن است.

که بخشایش و خیر دفع بلاست

حدیث درست آخر از مصطفاست

در پایان توجه به این نکته اهمیت دارد که بدانیم چگونه مطابقت اولین آیه در این سوره مبارکه «يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ» با آخرین آیه «وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ النَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ» راه خروج از ججابه‌های پیچیده به قامت مادی و معنوی انسان را دوباره بازگو کرده است.

به تعبیر امام جعفر صادق (علیه‌السلام) شاید اولین گام‌های آن این سه چیز باشد: «ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ سَيِّدًا: كَظْمُ الْغَيْظِ وَالْعَفْوُ عَنِ الْمُسِيءِ وَالصَّلَاةُ بِالنَّفْسِ وَالْمَالِ.» (تحف‌العقول، ص ۳۳۰) سه خصلت در هر کس باشد نشانه‌ی سروری و آقایی او است: فرو بردن خشم خود در وقت غضب، عفو و اغماض از خطای دیگران، و صله ارحام با جان و مال.

یاد باد آنکه سر کوی توام منزل بود	دیده را روشنی از خاک درت حاصل بود
راست چون سوسن و گل از اثر صحبت پاک	بر زبان بود مرا آنچه تو را در دل بود
در دلم بود که بی دوست نباشم هرگز	چه توان کرد که سعی من و دل باطل بود
صلی الله علی محمد و آله	